

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Til forsvar for den sunde fornuft. Kan psykologien blive en videnskab uden at fjerne sig fra virkeligheden?

Tiltrædelsesforelæsning den 24. april 2009 som adjungeret professor ved Aalborg Universitet

Mammen, Jens Skaun

Published in:
Psyke og Logos

Publication date:
2009

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Mammen, J. S. (2009). Til forsvar for den sunde fornuft. Kan psykologien blive en videnskab uden at fjerne sig fra virkeligheden? Tiltrædelsesforelæsning den 24. april 2009 som adjungeret professor ved Aalborg Universitet. *Psyke og Logos*, 30(2), 759-777.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

TIL FORSVAR FOR DEN SUNDE FORNUFT. KAN PSYKOLOGIEN BLIVE EN VIDENSKAB UDEN AT FJERNE SIG FRA VIRKELIGHEDEN?

Jens Mammen

Tiltrædelsesforelæsning den 24. april 2009 som adjungeret professor
ved Aalborg Universitet

Psykologiens tidlige og nutidige historie er fyldt med eksempler på, at man for at fundere en psykologisk videnskab teoretisk og metodisk har måttet ofre væsentlige dele af de indsigter om menneskers liv, som indgår i dagligdagens erfaringer, eller som kendes fra andre videnskaber. Det har ført til ensidighed og fragmentering og har desuden fjernet den videnskabelige psykologi fra den professionelle praksis. Kan psykologien på denne baggrund vende tilbage til den sunde fornuft uden at blive en triviell gentagelse af førvidenskabelig erfaring? Forudsætningen er, at der kan findes en kerne, som samler psykologien. I forelæsningen vil der blive givet nogle bud på en sådan kerne, som indebærer nogle "kopernikanske vendinger" i forhold til megen såkaldt "mainstream psychology".

Indledning

Allerede i titlen på min forelæsning, hvor jeg spørger "*Kan psykologien blive en videnskab...*", antyder jeg, at psykologien måske slet ikke er en videnskab i gængs forstand, og jeg antyder desuden, at psykologien har et anstrengt forhold til den sunde fornuft og oven i købet til virkeligheden. I manchetten til forelæsningen¹ nævner jeg også, at der derfor er en for stor afstand mellem den videnskabelige og den praktiske psykologi, til skade for begge. Alt dette kræver naturligvis en forklaring.

Det letteste er nok at sammenligne psykologien med mere etablerede videnskaber. Stort set alle de videnskaber, vi i øvrigt kender til i den videnskabelige arbejdsdeling, er nemlig ældre og på mange måder mere etablerede eller rodfæstede end psykologien. Som selvstændigt videnskabeligt projekt er psykologien kun lidt over 100 år gammel. Som det er blevet sagt, har

---

¹ Manchetten er ovenfor gengivet som resumé.

psykologien en kort historie, men en lang forhistorie. Det vender jeg tilbage til.

Det er velkendt, at videnskabelige discipliner som matematik, astronomi, lægevidenskab, jura og filosofi er blevet dyrket siden oldtiden, længe før etableringen af universiteter og andre videnskabelige institutioner, som vi kender dem i dag. Fysik og kemi kender vi i hvert fald siden middelalderen, og fag som økonomi, sociologi og statskundskab kendes i hvert fald siden renæssancen.

For alle disse *fag* gælder, at de så at sige er groet naturligt frem ud fra problemkomplekser eller fænomener i naturen og samfundet i takt med, at de har manifesteret sig som væsentlige allerede i den *førvidenskabelige* virkelighed.

Hvis vi tager et fag som *juraen*, så opstår den, efter at der allerede er opstået samfund med en central magt, der udsteder og håndhæver love. På et tidspunkt bliver det så kompliceret at udrede lovenes indbyrdes forhold og deres konsekvente tolkning i forhold til de konkrete enkelttilfælde, at der bliver et helt naturligt behov for en systematisering og en kritisk refleksion over det juridiske korpus, så at sige. Juraen behøver ikke at lede efter sin *genstand* i virkeligheden for at finde sin identitet. Samfundet har foræret juraen dens genstand i vuggegave i form af de allerede eksisterende love og deres håndhævelse, og derefter rejser sig så først i anden omgang problemet om fagets rette metoder og de diskussioner og eventuelle faglige stridigheder, som det kan medføre.

Helt tilsvarende for den *økonomiske* videnskab. På et tidspunkt i den samfundsmæssige udvikling kommer der så meget system i vareudvekslingen, at der er faste bytteforhold mellem varerne, og der opstår et marked med mulighed for indførelse af penge og dermed for ophobning af rigdom i anden form end konkret gods. Det komplicerer i den grad forholdet mellem borgerne og mellem borgerne og staten, at der igen helt naturligt opstår et behov for en videnskab om de økonomiske relationer, som ikke længere er umiddelbart synlige i form af konkrete ting og sager, men i form af penge og kontrakter m.v. Den økonomiske videnskab opstår i takt med, at dens *genstand* etableres i samfundet.²

Med *lægevidenskaben* er det lidt anderledes. Menneskers sygdomme og lidelser er naturligvis meget ældre end lægevidenskaben, og selv om vi i dag kan diskutere, hvor grænsen går mellem sygdom og sundhed, så har der i historiens løb været rigeligt med håndgribelige lidelser og tidlig død, som det ikke har været nødvendigt at diskutere sig frem til. Lægevidenskabens genstand har været til stede og været særdeles påtrængende længe før lægevidenskaben. Det, som satte den i gang som videnskab, var derfor de muligheder for *behandling*, som efterhånden voksede frem i form af praktisk lægegerning, kirurgi, indtagelse af urter, sårpleje, osv. Igen ser vi, at meto-

2 Se min diskussion i Mammen (2005).

derne kan være til diskussion og har udviklet sig radikalt. Men selve fagets centrale *genstand*, bekæmpelse af sygdom og utidig død, skal man vist være postmodernist for ikke at kunne se *findes* og er rimeligt veldefineret allerede i den førvidenskabelige virkelighed.

Lad os for at runde denne indledende sammenligning af tage et eksempel fra naturvidenskaben, nemlig kemien. *Kemiske* forbindelser og reaktioner er selvfølgelig meget ældre end menneskeheden. De opstod, da der engang efter Big Bang var blevet tilstrækkeligt koldt til, at de kunne eksistere. Kemien som videnskab er derfor først udsprunget af de *praktiske* problemer, som har været forbundet med anvendelsen og fremstillingen af forskellige stoffer til føde, lægemidler og gift, eksplosiver, til konservering, farvning, garvning, osv. osv. Stoffernes indvirkning på hinanden, deres *forvandling* i forbindelse med blanding, forbrænding, opvarmning, osv. har udgjort et problemkompleks, hvor et af de mere spektakulære jo var problemet om forvandling af andre stoffer til guld. I dag ved vi, at det ikke er et kemisk problem, men et kernefysisk. Men pointen er her igen, at kemien ikke er i tvivl om, hvad den handler om, og hvordan den afgrænser sig fra andre fag som f.eks. fysik og fysiologi, selv om den i høj grad *hænger sammen* med både fysik og fysiologi. Kemien har et naturligt *genstandsfelt* ude i verden. De kemiske forbindelser og reaktioner eksisterer allerede før videnskaben, og dens problem er derfor ikke at finde sin genstand, men derimod passende metoder til at studere den. Og metoderne ligger ikke fast, men udvikler sig som bekendt hele tiden.

Psykologien som en atypisk videnskab

Lad os nu omsider kaste os over *psykologien*. Som begreb er psykologien gammel. Som bekendt skrev allerede Aristoteles en afhandling om psykologi.³ Men Aristoteles' psykologi var snarere en almen biologi på et filosofisk grundlag og ligner kun lidt nutidens videnskabelige psykologi. Psykologi var helt op til slutningen af 1800-tallet en del af filosofien og såmænd også af teologien. Den indgik på linje med logik, naturfilosofi, etik og andre filosofiske discipliner og var ikke baseret på nogen bestemt samfundsmæssig praksis eller systematiske iagttagelser, men var en del af den alment menneskelige erfaring og fornuft, som filosofien i øvrigt byggede på.

Når psykologien i slutningen af 1800-tallet alligevel forsøgte at etablere sig som en selvstændig videnskab og frigøre sig fra filosofien og teologien, var det ikke, fordi der var opstået noget nyt i den *førvidenskabelige* virkelighed, som vi ellers har set det med andre videnskaber. Der var ikke i nævneværdig grad dukket nye fænomener, praksisser eller problemstillinger op, der kunne begrunde etableringen af en ny videnskab ved at udgøre dens særlige genstandsområde, som det i nyere tid er tilfældet med f.eks. filmvidenskab eller datalogi, der simpelt hen er opstået i takt med, at film og

3 I latinsk oversættelse "De anima". Aristoteles (384-322). Se Engelsted (2000).

computere er blevet vigtige dele af vores dagligdag. Denne manglende sammenhæng med udviklingen i den førvidenskabelige virkelighed tror jeg, er helt specielt for psykologien, og jeg har ikke kunnet finde andre eksempler.

Den almene viden om menneskers psyke, deres perception, tænkning, følelser, hukommelse, samlivsproblemer osv. var almindelig folkelig visdom og trængte ikke i slutningen af 1800-tallet pludselig til de store forandringer, bortset fra en frigørelse fra fordomme, snæversyn og religiøst stivt sind, som den almindelige kulturdebat tog sig af, og som blev vendt og drejet i kunst og litteratur m.v. Problemer med opdragelse og uddannelse af befolkningen og løsningen af sociale og familiemæssige problemer var allerede genstand for de pædagogiske og didaktiske og videnskaber og for en fremvoksende socialpædagogik. Problemer med afvigelser fra gældende moral havde man retsvæsenet til, og problemer med diverse sindslidelser havde man psykiatrien til som en del af lægevidenskaben. Og resten var genstand for sociologi og politik og efter mødet med fremmede kulturer for etnologien. Jeg siger ikke, at der ikke er brug for psykologi, og at psykologi ikke er nyttig. Men det er svært at se, hvad det præcist er, som den handler om, og som ikke allerede varetages ad anden vej. Og det er svært at se, hvad i den *førvidenskabelige* virkelighed der begrundede, at den netop i slutningen af 1800-tallet skulle forsøge at frigøre sig fra filosofien og teologien og blive en selvstændig og sammenhængende videnskab. Hvorfor var det f.eks. ikke sket tidligere?

Derimod er det ikke så svært at se, hvad i den allerede etablerede *videnskabelige* verden der begrundede, at psykologien skilte sig ud på netop dette tidspunkt. Det var nemlig udviklingen af nye *metoder* til studiet af menneskers forhold til deres omverden og ikke nogen ændring i disse forhold i sig selv, altså ikke i *genstanden* for den videnskabelige undersøgelse. Herved er psykologien som sagt helt særegen blandt videnskaberne, og meget tyder på, at det den dag i dag giver den meget store problemer sammenlignet med formentlig alle andre videnskaber.

En psykologi i fysikkens billede

De nye metoder, som jeg her taler om, var nye fysiologiske metoder til udforskning af sansernes virkemåde, som især blev udviklet i Tyskland i løbet af 1800-tallet med navne som fysiologen Ernst Heinrich Weber og fysikeren Hermann von Helmholtz.⁴ Med udvikling af mikroskoper og med registrering af elektrisk aktivitet i nervevæv var det blevet muligt med stor nøjagtighed af beskrive de påvirkninger af sanseceller i øjne, ører, hud, osv., som udløste forskellige sanseoplevelser hos forsøgspersoner. Man kunne så at sige skridt for skridt følge processerne fra fysiske og kemiske indvirkninger på sanseorganerne til de resulterende oplevelser. Derved blev disse oplevelser inddraget i den fysiske verdens årsagssammenhænge. Da

4 E. H. Weber (1795-1878); H. v. Helmholtz (1821-1894).

man samtidig udviklede metoder til at sammenligne oplevelser med hinanden efter f.eks. styrke og ligefrem kunne sætte tal på oplevelserne, var vejen banet for direkte at forbinde fysiske påvirkninger og de resulterende oplevelser med hinanden som variable i en ligning. Den tyske fysiker og filosof Gustav Theodor Fechner⁵ mente ligefrem, at styrken af en sanseoplevelse var lig med logaritmen til påvirkningens styrke, med valg af passende enheder. Han mente derfor at have fundet den bro, der forbandt den fysiske og den sjælelige verden i en streng funktionel sammenhæng, og at naturvidenskabens eksperimentelle metoder derfor kunne forlænges ind i den psykiske verden. Dette forskningsprogram kaldte han meget forståeligt for *psykofysik*, og han har givet en berømt fremstilling af det i sit hovedværk fra 1860 "Elemente der Psychophysik". Han regnes ofte for den moderne videnskabelige og eksperimentelle psykologis grundlægger.

Når først denne naturvidenskabelige kile var skudt ind i det psykiske liv gennem sansernes port, var det nærmest en logisk konsekvens at forlænge den til funktionelle sammenhænge inde i psyken og endda ud igen gennem de legemlige bevægelser, som jo ligeledes kunne beskrives i fysiske og kvantitative termer. De fysiske årsagskæder var ført hele vejen igennem det sjælelige og ud igen på den anden side. En kæde af funktionelle sammenhænge er selv en funktionel sammenhæng, så dybest kunne man ignorere de sjælelige mellemlid mellem påvirkning og bevægelser, især da disse mellemlid alligevel ikke kunne iagttages og registreres med fysikkens metoder. Dette er *behaviorismens* program, som folder sig ud i første halvdel af 1900-tallet.

For at forstå denne psykologi i fysikkens billede er det imidlertid ikke nok at se på forståelsen af de årsagskæder, der forbinder påvirkning og reaktion inde i det enkelte individ. Det er også vigtigt at forstå den fysiske *omverdensforståelse*, som den kombineres med. I klassisk fysik, og det er den, vi taler om her, i modsætning til kvantemekanik, opererer man med et såkaldt *nærvirkningsprincip* eller *lokal realisme*, som det også er blevet kaldt. Det betyder, at man kan forklare enhver begivenhed ud fra dens årsager i umiddelbar nærhed i tid og rum. Ethvert årsagsforhold mellem begivenheder adskilt i tid og rum kan opløses i en kæde af indbyrdes uafhængige forhold, hvor afstanden i tid og rum mellem årsag og virkning er minimal. Alle fjerne virkninger er i virkeligheden en kæde af nære virkninger, og kun det næstsidste led i kæden har betydning for det sidste. Hvad det næstsidste led selv er virkning af, er ligegyldigt. En gravitationspåvirkning mellem to himmellegemer er således ikke en egentlig fjernvirkning, men derimod lokale vekselvirkninger med et felt formet af massefordelingen i rum-tids-systemet.⁶

5 G.T. Fechner (1801-1887). Se Fechner (1860).

6 På den måde er den specielle og den generelle relativitetsteori kulminationen og afrundingen af den klassiske fysiks program ved at gøre elektromagnetismens og gravitationens love universelt lokalt gyldige.

Oversat til den eksperimentelle psykologi betyder det, at man for at studere og forstå de processer, der forbinder påvirkninger og reaktioner, og det var jo projektet, ikke behøver at interessere sig for påvirkningernes kilder i omverden, men kan nøjes med selve påvirkningerne. I psykologisprog er det nok at se på de såkaldt *proksimale stimuli*, dvs. de nære påvirkninger, i modsætning til de såkaldte *distale stimuli*, dvs. de fjernere kilder til påvirkningerne. Og tilsvarende er det nok at studere selve bevægelserne og ikke deres eventuelle fjerne effekter eller mål i omverden. Man kan tænke sig det undersøgte individs omverden analytisk delt op i en række kasser inden i hinanden, og kun vekselvirkningen med den inderste kasse er nødvendig for at forstå, hvad der foregår.

Her er ikke bare tale om en metafor. Rent faktisk yndede behavioristerne at anbringe deres forsøgspersoner eller forsøgsdyr i kasser, hvor de havde kontrol over påvirkninger og reaktioner, og inden for deres begrebsmæssige ramme var det heller ikke til at se, at der var mistet noget ved det.

Men selv i kasser opfører mennesker og dyr sig med en vis systematik, så behavioristerne fandt da nogle mønstre i sammenhængen mellem påvirkninger og reaktioner. Men brugbarheden uden for kasserne var minimal, og generelt var der tale om en bragende fiasko.

Der har været mange redningsforsøg. Et af de mere fremtrædende har været fra den såkaldte *kognitivism*, der har kritiseret behaviorismen for at glemme, at der også må være en *kasse inde i individet*, nærmere betegnet i hjernen, med en *computer*, som sanserne forsyner med input, og hvis output er bevægelserne. Ved første øjekast er det svært at se, at det skulle gøre nogen synderlig forskel. Men tricket består i, at processerne i computeren – i modsætning til de computere, vi kender fra vores skrivebord – er *symbolske*, dvs. at de repræsenterer begivenheder i omverden, ligesom de naturlige sprog henviser eller refererer til forhold uden for sig selv. Enhver ved, at det kan en almindelig computer ikke. Den realiserer fysiske processer og aner ikke, hvad der står på oversiden af tasterne.⁷ Det er kun det menneske, som bruger computeren, der ved, hvad dens tegn henviser til ude i verden. Det er ligesom med en bog. Den ved heller ikke selv, hvad den handler om. Det ved kun vi, der læser den. Men den computer, som kognitivistene forestiller sig i hjernen, kan åbenbart noget mere. Jeg må indrømme, at det på trods af mange års interesse aldrig er lykkedes mig at forstå, hvordan det kan gå til.

Egentlig er der ikke grund til at vade mere i disse forsøg på at forstå mennesker som et stykke fysik eller som maskiner. Jeg kan dog ikke nære mig for at udstille toppunktet af kløgtighed fra det hold, nemlig den såkaldte

⁷ Dette er faktisk med lidt andre ord Lenins kritik i 1909 af psykofysikerne i "Materialisme og empiriokriticisme", se Lenin (1970). Man kan sikkert sige meget berettiget grimt om Lenin. Men det her var altså godt set. Se Mammen (1996a, s. 55-56, 117, 141).

Turing's test opkaldt efter sin ophavsmand matematikeren Alan Turing⁸, og trumfkortet hos mange kognitivist. Turings argument (fremsat i 1950) for, at der ikke var principiel forskel på et menneskes og en computers funktion, byggede på et tankeeksperiment i forlængelse af et populært tv-program, hvor en person skulle gætte, hvem af to andre personer der talte sandt, og hvem der løj. I dette tilfælde skulle personen nu blot gætte, hvem der var et menneske, og hvem der var en computer. Det burde jo ikke være så svært. Men for det første forestillede Turing sig, at man havde udviklet en supercomputer, der kunne svare på alverdens spørgsmål lige så godt – eller dårligt – som et menneske. For det andet skulle både mennesket og computeren – naturligvis – puttes ind i en kasse (der har vi det igen!), som kun var forbundet med omverden via et kabel til et tastatur og en skærm (på Turings tid en telexmaskine), som den gættende person så kunne betjene. Turing hævder nu, at der ikke findes noget spørgsmål, som ville kunne afsløre, hvem der var hvad, og ergo er der ikke principiel forskel på menneskers og computers funktion. Nej selvfølgelig, for det ligger jo allerede i tankeeksperimentets præmisser, som vi i øvrigt slet ikke ved, om nogensinde kan realiseres. Argumentet trækker ikke kun veksler på en usikker fremtid, men er altså tillige cirkulært. Derudover illustrerer det, hvor indgroet denne fysiske "*kassetænkning*" er hos kognitivistene. Det falder dem tilsyneladende ikke ind, at tankeeksperimentet ikke illustrerer, at en computer kan opføre sig som et menneske, men derimod omvendt, at et menneske, der ligesom en computer puttes ind i en kasse, kun med et kabel til omverden, må indskrænke sig til at opføre sig som en computer, som ganske vist kun eksisterer i princippet og i fantasien.⁹

Selve kassetænkningen sættes der ikke spørgsmålstejn ved. Den tages som en given præmis i den behavioristiske og kognitivistiske tradition, og derefter ruller lavinen. Der er mange ligheder mellem kognitivismens og moderne *hjernevidenskabs* forsøg på at skabe en psykologi, idet denne og såkaldt neuroscience deler mange af kognitivismens præmisser. Men det må jeg forbigå her.

Med et lidt finere ord hedder kassetænkningen også *mekanicisme* og er en bestemt analytisk-syntetisk metode til at forstå systemers funktion ud fra delenes funktion og deres sammensætning. For klassiske fysikere er den en selvfølge, inden for deres fag vel at mærke, og de fysikere og fysikinspirerede forskere, der var arkitekterne bag psykologiens selvstændiggørelse, tog den altså med sig.¹⁰

8 A. Turing (1912-1954). Se Turing (1950).

9 Jf. min diskussion i Mammen (1997).

10 Inden for den filosofiske psykologi havde mekanicismen faktisk allerede gjort sit indtog i renæssancen efter Galileo Galilei (1564-1642) og givet anledning til en spaltning i forståelsen af mennesket som legeme og sjæl, jf. min diskussion i Mammen (2000).

Som sagt kan en computer lige så lidt som en bog vide, hvad det, som den modtager gennem sit proksimale input, og hvad det, som der foregår inde i den, handler om ude i verden. Der må et læsende og tolkende menneske til at etablere en *reference* til disse forhold. Når forskeren derfor tillægger computeren menneskelige egenskaber, er det dybest set en projektion ind i computeren. Det, forskeren ser og læser i computeren, er blot et ekko af det, som han selv eller andre har puttet derind, og den, han kommunikerer med, er dybest set enten ham selv eller den kollega, der har forsynet computeren med input eller programmer. Hele den menneskelighed, som han ser repræsenteret i computeren, er blot hans egen samtale med sig selv og andre om menneskelige forhold, han kender i forvejen, og som computeren ikke har hjulpet ham til at erkende.

Når computer-forestillingen alligevel har gjort en vis forskningsmæssig gavn, er det alene, fordi den som en stringent ramme for samtalen mellem forskerne om den verden, som kun de selv kender, indfører en vis orden og disciplin. *Computeren* er en del af *forskernes erkendelsesredskab*, kan man sige. Men ved at *identificere* det menneske, som forskerne studerer, med en computer, fratager de ham imidlertid hans egen menneskelighed, og snakker i bogstaveligste forstand hen over hovedet på ham.¹¹

I mere filosofiske termer kan man sige, at maskinen er et rent *objekt* og ikke noget *subjekt*. Al den subjektivitet, som den tillægges, kommer fra de subjekter, der bruger den, tilsyneladende uden at de opdager det. Men denne illusion holder gang i tusinder af årsværk for psykologer og filosoffer kloden rundt.

Det ser altså ud til, at en afgørende forudsætning for, at psykologien forsøger at skille sig ud som selvstændig videnskab fra filosofien og teologien, er et noget tvivlsomt forsøg på at presse et paradigme ned over mennesket, som er lånt fra andre videnskaber. Som allerede sagt kender jeg ikke andre eksempler på at fundere en ny videnskab ved at starte udelukkende med en ny metode og uden nogen ny genstand. Og den har da også været en begrænset succes. Blandt andet er det aldrig rigtig lykkedes at bygge en bro mellem den *videnskabelige* psykologi, som jeg har beskrevet her, og så den *praktisk* arbejdende psykologi, der prøver at hjælpe andre mennesker i deres faktiske livssituation og med en vis succes. Men en succes, de må dele med andre rådgivere og terapeuter, den teologiske sjælesorg, osv.

Psykologien som diskurs – en reaktion

Der er ikke noget at sige til, at den kognitivistiske psykologi, som jeg her tillader mig at lade repræsentere en bred vifte af tilgange med visse nuanceforskelle, har kaldt på en modreaktion, et nødråb om at komme tilbage

¹¹ Man kan måske også sige, at forsøgspersonen blot er et spejl, hvori forskerne ser sig selv og sine medforskere, men tror at det kommer fra spejlet.

til den virkelighed, som man med de nye metoder havde vendt ryggen til. Når det psykologiske indhold i computerne, deres subjektivitet, alligevel bare var en projektion af forskernes samtale med sig selv og hinanden, af forskernes *intersubjektivitet* filosofisk sagt, hvorfor så ikke i stedet direkte lade denne intersubjektivitet eller *diskurs* være udgangspunkt for psykologien og springe det forstyrrende og vildledende mellemlid over i form af de mekanistiske modeller?

Som f.eks. Daniel Robinson¹² har formuleret det: Hvorfor ikke genetablere psykologien som en videnskab om det *moralske*, *æstetiske* og *politiske* menneske, alt det som var blevet ignoreret, og starte forfra på det grundlag. På mange måder et sympatisk forslag. For det bør ikke ske igen, at psykologien vender ryggen til det virkelige menneske. Problemet er bare, at så er vi slået tilbage til start med alt det, som vi i forvejen havde fra den almindelige sunde fornuft og den måde, hvorpå det menneskelige var reflekteret i forvejen i kunst, litteratur, historie, sociologi, etnologi, lingvistik, filosofi, religion, ideologi og politik, osv. Og hvad er det nu lige, vi så mangler? Det svarer Robinson ikke på, og det er jo lidt ærgerligt.¹³

Det vi ser, er på den ene side, at psykologer, der reagerer mod kognitivismens monopolforsøg eller dominans, i stedet arbejder med et *klude-tæppe* af alle de fag, jeg har nævnt, arbejder *tværvidenskabeligt* og tager med arme og ben. Ofte med et vist held, fordi mange af de problemer, som konfronteres, faktisk kræver en multidisciplinær tilgang for at blive forstået og intervenseret med. Og det er psykologer faktisk rigtig gode til. *Problemet* er, at faget på denne måde er vældig svært at få overblik over og stort set umuligt at *systematisere*. Det betyder, at det er meget svært at tilegne sig, fordi der ligesom mangler en logisk struktur og rygrad. Jeg tror, at mange af mine tilhørere kan genkende dette billede.

Den anden tendens går i retning af at droppe den videnskabelige ambition og i stedet dyrke selve intersubjektiviteten, *diskursen* og forhandlingen. I en vis forstand vender man her tilbage til *retorikken* som erstatning for videnskab i traditionel forstand. Når jeg siger "tilbage", er det, fordi det ikke er nogen ny tendens. Den dukker op med mellemrum i historien og var f.eks. meget levende på Platons tid¹⁴, repræsenteret af sofisterne. I skulle tage at læse hans meget morsomme dialog "*Protagoras*", som er oversat til dansk og udgivet i Bind 1 af Platons Skrifter på Reitzels Forlag.¹⁵ Den kunne være skrevet i dag med den ene af parterne i diskussionen som *postmodernister* eller *socialkonstruktivister* og den anden som forsvarer af et mere traditionelt og objektivistisk videnskabssyn. For jeg

12 Se Robinson (2002).

13 Se Mammen (2002).

14 Platon (ca. 428-348).

15 I Platon (1953).

taler naturligvis her om disse nye (men altså også gamle) tendenser i det videnskabelige landskab.

Jeg forstår godt den skuffelse over psykologiens videnskabelige projekt, som motiverer en socialkonstruktivism. Der er sikkert også nedslående erfaringer med andre human- og socialvidenskaber, som kan begrunde en venden tilbage til en retorik med et ideal om at *overbevise* snarere end at *bevise*. Og samfundet har brug for kritiske debattører og folk, der vil tage del i en offentlig dannelsesproces. Jeg synes bare, at de skulle tone rent flag og ikke foregive, at det er videnskab. *Diskursen* retter sig mod sig selv i en runddans, der aldrig når ud til den grundige undersøgelse af virkeligheden uden for diskursen selv, som må være målet med enhver videnskab.¹⁶

Det er, som om psykologien som videnskab er fanget mellem pest og kolera. Enten etablerer den sig ved at presse *modeller* og *metoder* ned over mennesket, som reelt fjerner den særlige menneskelighed og subjektivitet, som man må formode skulle studeres, eller også er den ren *tværvidenskab* uden noget veldefineret fokus, eller også opgiver den selve den videnskabelige ambition og vender sig mod *retorik* og *diskurs*, som kan være godt nok i anden sammenhæng som led i kritisk samfundsdebat osv., men som ikke kan fundere en videnskab som et universitetsfag. Det er ikke nogen let opgave, som møder de nye psykologistuderende, når de træder over tærsklen til lærdommens templer. Jeg kan godt forstå, at de af og til virker lidt rådvilde.

En helt særlig tolkning af situationen henter sin inspiration hos bl.a. den engelske filosof og psykolog *Rom Harré*¹⁷, der konkluderer, at vi åbenbart må leve med to adskilte psykologier. Den ene er "*newtonsk*" og baseret på fysikkens mekaniske årsagsbegreb. Den anden er "*diskursiv*" og baseret på intersubjektivitet mellem sprogbrugende mennesker. Svend Brinkmann har for nyligt¹⁸ tilsluttet sig denne opfattelse. Desværre hørte jeg ikke hans tiltrædelsesforelæsning den 27. marts 2009 her på stedet, så jeg ved ikke, om han har skiftet mening. Psykologien er ifølge denne forståelse nødvendigvis en *dikotomi* og i bedste fald defineret ved de to uforenelige deles sammenstød i individet. Jeg må indrømme, at jeg ikke synes, at det er tilfredsstillende. Så burde vi måske hellere helt nedlægge faget på universiteterne. Det

16 Direkte komisk bliver det, når nogle mere radikale socialkonstruktivister, socialkonstruktionister og postmodernister påtager sig at afmontere dele af naturvidenskaben, som de åbenlyst ikke har forstand på. Se f.eks. Glasersfeld (1995), den afslørende parodi hos Sokal (1996) og den dræbende kritik hos Sokal & Bricmont (1999). Se også min kritik af Jesper Døpping og Bruno Latour og deres *de facto*-afvisning af den asymmetriske subjekt-objekt-relation i Mammen (1996b).

17 Se f.eks. Harré & Gillett (1994) og min kritik i Mammen (2000; 2009).

18 Se Brinkmann (2008).

er også svært at se, hvor meget vi på dette principielle grundlag kan bidrage til psykologien som *praktisk* profession.

Men ligesom psykologiens noget mislykkede selvstændighedskamp er et produkt af et specielt metodisk kunstgreb i slutningen af 1800-tallet, så er hele det tilsyneladende dilemma mellem model og virkelighed måske selv et produkt af samme kunstgreb og et udtryk for, at man ikke har kunnet sprænge den begrebsramme, der blev lagt ud dengang.

For det er jo en underlig *dikotom* opfattelse af både virkeligheden og de forskellige videnskabers samlede landskab, som kommer til udtryk. Som om virkeligheden og videnskaberne kunne deles op i fysik på den ene side, og kultiveret konversation på den anden. Som om alt, hvad der ikke er fysik, er snak. Det er jo helt urealistisk. Fysikken kan ikke engang siges at omfatte *naturvidenskaberne*. Allerede kemien er mere end fysik. Men frem for alt er kernen i fysikken de almene *love*, der forbinder fænomener med hinanden i en streng afhængighed. Fysikken siger ikke noget om den faktiske *forekomst* af fænomenerne. Den rent faktiske fordeling af stof i universets historie og her på Jorden, kan fysikken ikke sige noget om. Kun om, hvilke indbyrdes afhængigheder der er mellem visse simple dele af fænomenerne. Man vil aldrig kunne udlede botanikken og den faktiske forekomst af planter fra fysikken. Og botanikken er også naturvidenskab, ligesom geologien og zoologien. Med god grund taler vi også om *naturhistorie* som en del af naturvidenskaben. Det er påfaldende, at i det verdensbillede, der ligger bag Harrés og andres dikotomi, er hele den *biologiske* videnskab faldet ud. Hvis man ikke er et atom, og hvis man ikke kan snakke, så er der ikke plads til en i dette verdensbillede. Hele den *materielle samfundsmæssige historie*, som ikke kan opløses i snak og diskurs, er tilsyneladende også forsvundet sporløst. Harré og hans elever har ikke kunne frigøre sig fra den dikotomi, som blev skabt af de fysikere og fysiologer, der startede psykologien som en psykofysik, der nødvendigvis måtte løbe linen ud som behaviorisme og kognitivismen.

Psyken som et ureducerbart forhold mellem dyr (herunder mennesker) og deres verden. Niels Engelsteds bidrag.

Måske er det et sted i dette bortfaldne naturhistoriske, biologiske og samfundshistoriske *midterfelt* mellem fysik og snak som yderpoler, at vi kan finde et *genstandsområde*, som kan fundere en psykologisk videnskab. Det var da i hvert fald forsøget værd, før vi opgiver. Jeg vil faktisk mene, at projektet står og falder med dette spørgsmål.

Min mangeårige samarbejdspartner *Niels Engelsted* på Københavns Universitet har faktisk gjort et sådant forsøg, bl.a. inspireret af den russiske psykolog A. N. Leontjev¹⁹, idet han skitserer en psykologi, der både omfat-

19 A. N. Leontjev (1903-1979).

ter dyr og mennesker, foruden at han på dette grundlag også udvikler et fundament for en særligt menneskelig psykologi.

Hvis jeg med den tid, jeg har til rådighed her, skal fremhæve det væsentligste i Engelsteds teori med fare for overforenkling, er det, at han lige præcis bryder med den mekanicisme, som jeg har fremstillet. Det gør han ved at påpege, at dyr og mennesker ikke bare forholder sig til deres helt nære omverden i tid og rum, hvad Engelsted kalder deres *interface*, men derimod til begivenheder og objekter med afstand i tid og rum, hvad han tilsvarende kalder deres *interspace*.²⁰ Vi bevæger os rundt, *søger* efter vores mad og vores artsfæller, vi retter os mod fjerne begivenheder, vi tænker på dem, og hvis vi er mennesker, refererer vi direkte til dem i vores sprog. Dyrenes og vores psykiske liv har et *eksternt fokus*, som ikke kan opløses i, hvad der rammer vores overflade. Måske kan *planters* liv forstås på denne simple mekaniske måde, og det kunne så være en afgørende forskel på planter og dyr. *Dyr og mennesker* lever i kraft af deres mulighed for at bevæge sig rundt i en verden med flere dimensioner end planter.

Men det må understreges, at vi her ikke endnu engang ser et forsøg på at fundere psykologien som *blot* et metode- eller paradigmeskift. Der påpeges faktisk *et forhold i den førvidenskabelige virkelighed*, noget, vi alle kender, og som også indgår i, hvad man kunne kalde *dagligdagens psykologi*, som på amerikansk med en vis ambivalens er blevet kaldt "folk psychology" eller "Grand mother psychology". Vi ved jo udmærket godt, at når jeg forholder mig til en ostemad på tallerkenen, så forholder jeg mig ikke til billedet på min nethinde, og det er heller ikke billedet, som jeg rækker ud efter. Når jeg tænker på familiemedlemmer, tænker jeg ikke bare på deres sum af påvirkninger af mine sanser, men naturligvis på dem selv, uanset om de er i nærheden eller ej. Det er muligt, at jeg har en indre repræsentation af dem, men det er *dem selv*, som jeg – eventuelt hjulpet af repræsentationen – tænker på. Det psykiske er henvisende og referentielt til en verden ud over sig selv. Det er "aboutness" eller "Gerichtetsein" eller med et filosofisk begreb *intentionalitet*. Her følger Engelsted den tyske filosof og psykolog Franz Brentano.²¹ Vi ser her, at den henvisnings- eller tolkningsbyrde, som kognitiverne selv leverede, selv om de troede, at den fandtes i deres computere, nu identificeres ude i den studerede virkelighed *selv* som en *objektiv relation*, der kan gøres til genstand for videnskabelig undersøgelse.²²

Ifølge Engelsted skal psykologien ikke handle om *subjekt-subjekt*-relationer som i de humanistiske videnskaber, der er baseret på intersubjektivitet, først og fremmest formidlet af sprog og kulturprodukter. Psykologien skal

20 Se f.eks. Engelsted (2000) og i øvrigt Engelsteds skrifter på <http://mammen.engelsted.net>

21 F. Brentano (1838-1917) brugte bl.a. begrebet "Gerichtetsein".

22 Se Mammen (2009) om beslægtede projekter i dansk psykologi.

heller ikke handle om *objekt-objekt*-relationer som i fysik og kemi, men skal grundlæggende handle om *subjekt-objekt*-forhold. Et synspunkt, som er beslægtet med den såkaldte *økologiske* psykologi, der studerer dyr og mennesker i deres naturlige omgivelser og ikke primært i eksperimentelle kasser. Synspunktet ligger nok heller ikke helt fjernt fra den zoologiske udforskning af dyrs adfærd i den såkaldte *etologi*. På mange måder er der tale om et generelt *biologisk* udgangspunkt, og allerede Aristoteles, som Engelsted også følger et stykke, brugte netop dyrets aktive færden i rum og tid og dets intentionale forhold til sin verden til at adskille den animale psyke hos *dyrene* fra den vegetative psyke hos *planterne*.

Der er ikke tvivl om, at Engelsted hermed tager udgangspunkt i en førvidenskabelig virkelighed på samme måde, som alle andre videnskaber har gjort det, og dermed prøver at *normalisere* psykologien, så at sige.

Men subjekt-objekt-forholdet er ikke nyt, og det er stadig ikke helt afklaret, hvorfor en psykologi på dette grundlag, bortset fra enkelte tilløb, og ikke mindst Aristoteles' tidlige indsats, ikke er blevet tematiseret tidligere, skønt den i Engelsteds udformning og i de konsekvenser, han drager,²³ er vidtrækkende, omfattende og frugtbar og kan integreres bedre end de fleste andre teorier i psykologisk praksis, bl.a. ved at kunne *rumme dagligdagens psykologi, den sunde fornuft*, inden for sine rammer, og ikke gør vold på den.

Måske har teorien et svagt punkt, rent argumentatorisk. Det ser ud til, at det stadigvæk for tilhængere af en mekanistisk tilgang til psykologien er muligt at argumentere for, at ude i den virkelige objektive verden er der kun fysik, og til nød kemi, og at alt andet faktisk er en slags projektioner fra os mennesker i vores forsøg på at forstå mere komplicerede sammenhænge. Vores begreber som f.eks. liv og bevidsthed er blot *navne*, vi sætter på komplicerede mønstre i den virkelige verden. De har ikke nogen selvstændig realitet derude. Igen er det et gammelt synspunkt, som bl.a. under navnene *nominalisme* og *konceptualisme* blev diskuteret heftigt i middelalderen i modsætning til mere realistiske forståelser.²⁴ I dag vil synspunktet ofte blive kaldt for *epifænomenalisme* ("epi" betyder "efter" på græsk) som et udtryk for, at en række fænomener ikke er selvstændigt virkende i fænomenernes samspil, men alene er et billede eller en projektion af de virkelige fænomener, noget, som vi kan snakke om i dagligdagen, men som ikke er det egentligt objektivt eksisterende og virkende.²⁵ Og vi får nok samtidig en forklaring på, hvorfor *mekanicisme* og *socialkonstruktivisme* dybest set

23 Se f.eks. Engelsted (1989).

24 Der tænkes her især på den såkaldte universalistrid i skolastikken. Den nåede sit højdepunkt i det 12. årh.

25 Herhjemme har synspunktet været forfægtet af filosofen Uffe Juul Jensen, i øvrigt også under indflydelse af førnævnte Rom Harré. Det kommer mest klart frem i Jensen (1970), men ligger som en stiltiende præmis i flere senere skrifter, bl.a. "Sygdomsbegreber i praksis" (Jensen, 1983).

ikke er hinandens modsætninger, men deler det grundlæggende dikotome verdensbillede, og dermed legitimerer hinanden.

En uomgængelig kendsgerning, som psykologien må respektere: numerisk identitet – og en afsluttende opfordring

Jeg mener imidlertid at have fundet et afgørende og stort set overset argument for *eksistensen af ægte og ureducerbare fjernrelationer i tid og rum mellem subjekt og objekt* og samtidig et afgørende argument mod mekanismen som grundlag for psykologien. Jeg er for ganske nyligt blevet opmærksom på, at førnævnte Franz Brentano formentlig har benyttet et tilsvarende argument, men altså desværre uden at have opnået den helt store lydhørhed.²⁶

Det drejer sig i al sin enkelthed om *påpegning* af en uomgængelig empirisk *kendsgerning*, alle kender fra deres dagligdag, og som er sat på begreb med en *adskillelse*, der allerede er velkendt fra filosofi og logik, nemlig adskillelsen mellem numerisk og kvalitativ identitet. Det lyder teknisk, men det er i virkeligheden velkendte begreber helt nede på jorden og kendt af alle, bare normalt ikke med disse betegnelser.

Numerisk identitet handler om, hvorvidt en ting, som man møder igen, er den *samme*, som man tidligere mødte, uanset om dens egenskaber har ændret sig ej. Den anden mulighed er selvfølgelig, at det er en *ny* ting, igen uanset om dens egenskaber var de samme som den første tings eller ej. I det første tilfælde var der kun én ting involveret, i det andet tilfælde to ting. Derfor navnet numerisk (altså talmæssig) identitet.

Den anden slags identitet var den *kvalitative identitet*. Den handler om tingenes *egenskaber*, om de forandrer sig eller ej, og om to eller flere ting har samme eller forskellige egenskaber, eller altså kvaliteter i filosofisk sprogbrug. Bertrand Russell²⁷ og P. F. Strawson²⁸ er to filosoffer, der i nyere tid har skrevet berømte afhandlinger om adskillelsen mellem numerisk og kvalitativ identitet.

Hvis jeg er fysiker og undersøger en ting i mit fysiske laboratorium, er det selvfølgelig helt afgørende for tolkningen af de *forandringer*, som jeg kan iagttage efter nogen tid, om de skyldes, at tingen faktisk har forandret sig (ændret kvalitativ identitet), eller om nogen har skiftet den ud med en anden (ændret numerisk identitet). Det er helt trivielt, og alle fysikere er naturligvis i deres *eksperimentelle praksis* nødt til at operere med disse begreber, skønt adskillelsen ikke har fundet vej i formuleringen af selve de fysiske *love*.

26 Det ser også ud til, at Immanuel Kant (1724-1804) har brugt adskillelsen i et noget tilsvarende ærinde. Det håber jeg at kunne vende tilbage til.

27 Russell (1905).

28 Strawson (1964).

Den store skotske fysiker James Clerk Maxwell²⁹ har faktisk lavet en fin analyse af disse forhold helt tilbage i 1876, og Niels Bohr har været inde på noget tilsvarende i forbindelse med de fysiske loves korrespondens med de dagligdags erfaringer med apparater osv., der ligger til grund for lovene, og som lovene derfor ikke må hive gulvtæppet væk under.³⁰ Og meget tyder på, at *kvantefysikken* nu tvinger fysikerne til også at inddrage den numeriske identitet i *selve teorierne*, da det ser ud til, at det eneste, som kobler to fjerne partikler sammen i en såkaldt *entanglement*, ikke er deres lokale medbragte egenskaber og heller ikke er en kausal vekselvirkning mellem dem, men derimod det forhold, at de er "søskende" eller "børn" af den *numerisk* set samme moderpartikel. Hermed overskrides den såkaldte *lokalrealisme* både med hensyn til *rum* og *tid*.³¹ Jeg nævner det bare for at underbygge, at *mechanicismens* begrebsramme ikke længere er hellig for fysikerne.

I dagligdagen tager vi det alle som en selvfølge, at vi kan skelne mellem, om ting har forandret sig, eller om de er blevet ombyttet. Når det gælder vores nærmeste, kan det give anledning til både glæde og bekymring, hvis de forandrer sig. Men det er en katastrofe, hvis de forbyttes, og det samme er naturligvis tilfældet, når det gælder vores ejendele. Den ske, som jeg arvede fra moster Anna, er altså mere værdifuld for mig end en, der ligner, eventuelt så meget, at jeg ikke engang kan se forskel. Der er her tale om såkaldt *affektionsværdi*, der ligesom ejendomsforholdet, og hvad skeen er bestemt til, er knyttet til skeens numeriske identitet, i modsætning til skeens funktionelle og æstetiske værdi, som er knyttet til dens kvalitative identitet.

Det er selvfølgelig også afgørende, hvis vi er uenige om en tings eller persons egenskaber, dvs. kvalitative identitet, at vi gør os klart, om vi taler om den samme eller om to forskellige ting eller personer, altså numeriske identitet. Det drejer sig simpelt hen om, hvorvidt vi er reelt uenige eller ej. Numerisk identitet er virkelig noget helt andet end kvalitativ identitet, og vi omgås denne adskillelse helt ubesværet i dagligdagens praksis uden at reflektere over den.

Men indtil for nylig er dette centrale grundlag for vores erkendende og følende forhold til omverdenen blevet ignoreret af den *kognitive* psykologi. Der har simpelt hen været en stor *blind plet*. Det kan man selvfølgelig undre sig over, men forklaringen er nærliggende. Hvis man tænker helt inden for en *mekanistisk* begrebsramme, så må alle vores fjerne forhold til ting kunne opløses i en kæde af kvalitative indvirkninger på sanseapparatet. Alt, hvad

29 Se Mammen (2008).

30 "I denne sammenhæng må vi frem for alt gøre os klart, at selvom fænomenerne falder uden for de klassiske fysiske teories rækkevidde, må redegørelsen for forsøgsanordningen og registreringen af iagttagelserne udtrykkes i det sædvanlige sprog, forfinet med teknisk terminologi. Dette er et klar logisk krav, idet selve ordet eksperiment henviser til en situation, hvor vi kan fortælle andre, hvad vi har gjort og hvad vi har lært" (Bohr, 1957, s. 88).

31 Se f.eks. Albert & Galchen (2009).

der var i den såkaldte distale stimulus, den fjerne kilde til den proksimale og nære stimulus, og som ikke kan genfindes i den, ligger uden den videnskabelige psykologis domæne, og dermed tabes lige netop hele den helt håndgribelige del af vores førvidenskabelige virkelighed, som udgøres af tingenes *numeriske identitet*, deres unikhed, singularitet, partikularitet, individualitet, og hvad det ellers er blevet kaldt.

Hvis jeg putter to mønter, som jeg ikke kan se forskel på, i hver sin lomme, og lidt tid efter tager dem op igen, så ved jeg, at denne her var den, som jeg puttede i min højre lomme, og denne her var den, som jeg puttede i min venstre lomme, skønt jeg ikke kan se forskel på dem og altså ikke har brugt deres *kvalitative identitet* som kriterium for min afgørelse. Jeg bruger derimod min krop, mine hænder og mine lommer til at holde rede på mønternes *numeriske identitet*. Det trick kan en computer ikke klare, for den mangler den krop udstrakt i det virkelige rum, som jeg har.³²

Jeg vil ikke sige med dette, at en psykologi, som skal leve op til de standarder, som vi kender fra andre videnskaber mht. at have en genstand, der allerede kan identificeres i den førvidenskabelige virkelighed, *bare* skal beskæftige sig med dobbeltheden numerisk-kvalitativ identitet.³³ Men denne dobbelthed er på den anden side den *uundgåelige kendsgerning* fra vores virkelige liv, som *tvinger* os væk fra mekanicismens spændetrøje og dens rekyl, socialkonstruktivismen.

Opgaven er herefter at undersøge, hvilken port til forståelse af psyken vi dermed har åbnet. For i og med, at vi nu tager tingenes *numeriske identitet* alvorligt, tager vi også alvorligt, at de har en *historie*, at de er det, de er, ikke blot i kraft af deres aktuelle egenskaber, men også i kraft af deres tilblivelse, hvad formål de er lavet til, osv. Og at deres *betydning* i en menneskelig sammenhæng ikke bare er deres øjeblikkelige funktionalitet. Vi står over for en verden med ægte *historisk dybde*, med *tråde i tid*, eller hvad A. N. Leontjev har kaldt en *ekstra dimension* i virkeligheden ud over de fire, vi indplacerer det aktuelle i.³⁴ Det er ikke bare noget, vi tolker ind i det nuværende. Historien er virkelig foregået som noget *objektivt*, som vi kan forholde os til, selv om vi ikke kan rekonstruere eller forstå den udtømmende. Men det gælder i øvrigt for store dele af virkeligheden. Disse tråde i tid er usynlige bånd mellem tingene og deres historie, og kan dermed rumme deres *samfundsmæssige betydning*. Disse tråde gør den verden, som møder børn og voksne, der har tilegnet sig dem, meningsfuld i et kulturelt fællesskab og rummer dermed verdens *ideelle* eller åndelige dimensioner, som hermed altså bringes ud af

32 Se min mere generelle diskussion af "pocketing" i Mammen (1993).

33 Jeg har i første udgave i 1983 af Mammen (1996a) indført begrebet *sanssekategori* for de kategorier, som vi etablerer i omverdens mængde af ting *udelukkende* på basis af deres kvalitative identitet. De kategorier, hvortil vi *også* bruger tingenes numeriske identitet som grundlag, har jeg tilsvarende kaldt *udvalgskategorier*.

34 Jf. Leontjevs "fünfte Quasidimension" i Leontjev (1982) og min diskussion i Mammen (1986).

metafysikkens favn og ned i den virkelige og *objektive* fælles menneskelige historie.³⁵

Men vores *individuelle historie* med ting og personer gør dem også *personligt meningsfulde* for os, langt ud over deres aktuelle mulige kvaliteter. En stor del af vores følelsesliv, *kærlighed* og *solidaritet*, ligger gemt i disse tråde i tid. Det giver et grundlag for at forstå den dramatik, der er forbundet med at knytte og bryde trådene, som det sker igennem livet. Her rammer den teoretiske og *videnskabelige* psykologi virkelig ind i hjertet af den *anvendte*.

Muligvis er *dyr* også i stand til at skelne mellem numerisk og kvalitativ identitet. De har dog næppe denne evne til rådighed generelt og over for hvad som helst, som mennesker. Det ser ud til, at vi har en særlig *generel sans for numerisk identitet*, for tingenes konkrete totalitet ud over de egenskaber, som vi har identificeret, og altså en sans for deres historie som noget andet end deres umiddelbart fremtrædende egenskaber. Og meget tyder på, at netop denne sans for det konkrete er en *kognitiv forudsætning* for, at mennesker er i stand til at *tilegne* sig den særligt *samfundsmæssige* virkelighed.

I en lang række forsøg med *spædbørn*, som min kollega i Århus Peter Krøjgaard har gennemført³⁶, har han påvist, at børnenes reaktion med større eller mindre overraskelse på foreviste begivenheder kun kan forstås ud fra, at de allerede i deres første leveår er ved at etablere denne dobbelte forholden sig til tingene som på den ene side defineret ved deres identitet med sig selv, når de bevæger sig i tid og rum, og på den anden side defineret ved deres kvalitative identitet. Der er faktisk en forskning i gang, netop med temaet "numerisk identitet", først og fremmest i USA³⁷, og det ser ud til at være et varmt emne i spædbørnsforskningen. Ud over at bidrage til forståelsen af børns normale tilegnelse af verden må denne forskning kunne give væsentlige fingerpeg om eventuelle problemer i barnets helt grundlæggende forholdn sig til verden.

En række andre anvendelser, f.eks. inden for klinisk psykologi, for studiet af skizofreni, m.m. vil jeg ikke komme ind på i dag. Jeg har behandlet det i mine skrifter³⁸, som man kan hente frit på hjemmesiden <http://mammen.engelsted.net>.

Jeg har lagt nogle analyser frem, som måske kan hjælpe til at bringe psykologien på fode som en selvstændig og sammenhængende videnskab. Men som afslutning har jeg lyst til at citere den tidligere professor i filosofi på Københavns Universitet, Jørgen Jørgensen, som efter et langt og succesfyldt

35 Se Ilyenkov (1977) og Mammen (1986). Se Mammens øvrige skrifter på <http://mammen.engelsted.net>

36 F.eks. Krøjgaard (2005; 2007; 2009).

37 En af de tidlige er Xu & Carey (1996).

38 F.eks. Mammen (1986).

virke i international filosofi i sin afskedsforelæsning³⁹ efter sigende fortalte, at han var blevet spurgt, om han kunne sammenfatte sin erfaring fra filosofien og give den videre til den næste generation. Det kunne han godt, sagde han. Det kunne såmænd gøres med to ord: "*Tænk selv!*"

LITTERATUR

- ALBERT, D. Z. & GALCHEN, R. (2009). A quantum threat to special relativity. *Scientific American*, Vol. 300, no. 3 (March), pp. 26-33.
- BOHR, N. (1957). Kundskabens enhed. Foredrag oktober 1954 ved Columbia Universitets 200 års jubilæum. I: N. Bohr. *Atomfysik og menneskelig erkendelse*, København: J. H. Schultz Forlag, s. 83-99.
- BRINKMANN, S. (2008). To psykologier. *Psyke & Logos*, 29(1), 36-52.
- ENGELSTED, N. (1989). *Personlighedens almene grundlag I & II*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- ENGELSTED, N. (2000). Efter studiebrevene. I: Mammen, J., Engelsted, N. m.fl. Psykens topologi. Det matematiske grundlag for teorien om sanse- og udvalgs-kategorier. Breve til Selskabet for Teoretisk Psykologi. *Psykologisk Skriftserie, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet*, Vol. 25, No. 1, s. 262-316.
- FECHNER, G. T. (1860). *Elemente der Psychophysik*. 2 Bd. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- GLASERSFELD, E. VON (1995). A constructivist approach to teaching. In: L. P. Steffe & J. Gale (eds.). *Constructivism in education*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, pp. 3-15.
- HARRÉ, R. & GILLET, G. (1994). *The discursive mind*. London: Sage.
- ILYENKOV, E. V. (1977). The concept of the ideal. I: *Philosophy in the USSR. Problems of dialectical materialism*. Moskva: Progress Publishers, s. 71-99.
- JENSEN, U. J. (1970). *Sjæl og legeme. Et moderne forsvar for materialismen*. København: Gyldendal.
- JENSEN, U. J. (1983). *Sygdomsbegreber i praksis*. København: Munksgaard.
- KRØJGAARD, P. (2005). Spædbarnsforskningens relevans for almenpsykologien. *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi* (nu: *Journal of Anthropological Psychology*), nr. 15, pp. 6-51.
- KRØJGAARD, P. (2007). Comparing infants' use of featural and spatiotemporal information in an object individuation task using a new event-monitoring design. *Developmental Science*, 10(6), 892-909.
- KRØJGAARD, P. (2009). The human ability to single out and track specific objects through space and time: Origin and application. In: H. Høgh-Olesen, J. Tønnesvang, P. Bertelsen (eds.) *Human Characteristics. Evolutionary perspectives on human mind and kind*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishers, pp. 89-116.
- LENIN, V. I. (1970). *Materialisme og empiriokriticisme*. København: Tidens Forlag. (Russisk udgave, 1909).
- LEONTJEV, A. N. (1982). Psychologie des Abbilds. *Forum kritische Psychologie*, 9, 5-19. (Oversat fra russisk foredragsmanuskript, 1975).
- MAMMEN, J. (1986). Erkendelsen som objektrelation. *Psyke & Logos*, 7 (1), 178-202 (Summary s. 207).

39 Personlig kommunikation fra Arne Friemuth Petersen. Jørgen Jørgensen (1894-1969). Så afskedsforelæsningen har han formentlig holdt som 70-årig i 1964.

- MAMMEN, J. (1993). The elements of psychology. I: N. Engelsted, M. Hedegaard, B. Karpatschof & A. Mortensen (eds.): *The societal subject*. Århus: Aarhus University Press, p. 29-44.
- MAMMEN, J. (1996a). *Den menneskelige sans. Et essay om psykologiens genstands-område*. 3. udgave. (1. udg. 1983, 2. udg. 1989). København: Dansk psykologisk Forlag.
- MAMMEN, J. (1996b). Erkendelse som genstandsmæssig virksomhed. Svar til Jesper Døpping. I: M. Hedegaard (red.). *Praksisformers forandring - personlig udvikling*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, s. 255-276.
- MAMMEN, J. (1997). Menneskebilleder i psykologien - og en diskussion med teologien. I: P. Bertelsen, L. Hem & J. Mammen (red.). *Erkendelse, stræben, følelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, s. 103-119.
- MAMMEN, J. (2000). Om ånd og natur i psykologien eller om Descartes' problem. I: H. Høgh-Olesen (red.). *Ånd og natur. Ti almenpsykologiske essays ad modum Katzenelson*. København: Dansk Psykologisk Forlag, s. 175-200.
- MAMMEN, J. (2002). Mapping the subject: The renewal of scientific psychology. *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi* (nu: *Journal of Anthropological Psychology*), nr. 11, p. 77-89.
- MAMMEN, J. (2005). Psykologi – hybrid eller kernevidenskab? I: P. Bertelsen (red.). *Faglig kerneidentitet og tværvidevidenskab på det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aarhus Universitet. Bidrag fra Psykologisk Instituts fakultetskonference den 7.-8. oktober 2004*, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, s. 21-33.
- MAMMEN, J. (2008). Om betingelserne for objektiv erkendelse af kvantitative forhold. En praktisk-realistisk teori. I: A. B. Christiansen, T. Hetmar, J. Ivanouw & H. Kirkeby (red.). *Metodologiske indblik og udsyn. Festskrift til Benny Karpatschof*. København: Forlag for Psykologisk Forskningsmetode, s. 97-115.
- MAMMEN, J. (2009). Findes der en særlig dansk psykologi? Afskedsforelæsning den 7. november 2008. *Psyke & Logos*, 30 (1), 355-379.
- PLATON (1953). Protagoras. I: C. Høeg & H. Ræder (red.). *Platons skrifter. Bd. 1*. København: C. A. Reitzels Forlag, s. 23-84. (Indledning til Protagoras ved W. Norvin, s. 9-21).
- ROBINSON, D. N. (2002). Inventing the subject: The renewal of "psychological" psychology. *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi* (nu: *Journal of Anthropological Psychology*), Nr. 11, pp. 6-26.
- RUSSELL, B. (1905). On denoting. *Mind*, 14.
- SOKAL, A. (1996). Transgressing the boundaries: Toward a transformative hermeneutics of quantum gravity. *Social Text*, 46/47, 217-252. (Gengivet i: A. Sokal & J. Bricmont, 1999, pp. 212-258).
- SOKAL, A. & BRICMONT, J. (1999). *Fashionable nonsense. Postmodern intellectuals' abuse of science*. New York: Picador.
- STRAWSON, P. F. (1964). *Individuals*. London: Methuen (1. udg. 1959).
- TURING, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, Vol. 59, No. 236.
- XU, F. & CAREY, S. (1996). Infants' metaphysics: The case of numerical identity. *Cognitive Psychology*, 30, 111-153.